

بسم الله الرحمن الرحيم

پردازش زبانهای طبیعی

جلسه ۷

احسان الدین عسگری

اسفند ۱۴۰۲

<http://language.ml/>

دانشکده مهندسی کامپیوتر

آزمایشگاه پردازش هوشمند متن و زبان و علوم انسانی محاسباتی

asgari@berkeley.edu

-اصلاح ایرادهای نگارشی

۱- تصحیح املاء

- کدام کلمه فرم صحیح «مسومیت» است؟
- مسئولیت
- مصونیت
- مسمومیت
- معصومیت

۲- بیوانفورماتیک: مقایسه رشته‌های زیستی

AGGCTATCACCTGACCTCCAGGCCGATGCCC
TAGCTATCACGACCGCGGTCGATTTGCCCGAC

—AGGCTATCACCTGACCTCCAGGCCGA—TGCCC—
TAG—CTATCAC—GACCGC—GGTCGATTTGCCCGAC

و کاربردهای دیگر مثل ترجمه ماشینی، استخراج اطلاعات، و تشخیص گفتار

فاصله ویرایشی

- فاصله کمینه ویرایشی بین دو رشته با کمترین تعداد عملگرهای برای تبدیل به رشته دیگر:
 - اضافه شدن
 - حذف
 - تغییر حرف

فاصله ویرایشی

تطبیق دو رشته

م	س	*	و	م	پ	ت
م	س	ء	و	ل	پ	ت
		۱		۲		

کاربردهای دیگر در پردازش متن

○ ارزیابی ترجمه ماشینی یا تشخیص گفتار

R Spokesman confirms senior government adviser was appointed

H Spokesman said the senior adviser was appointed

S

I

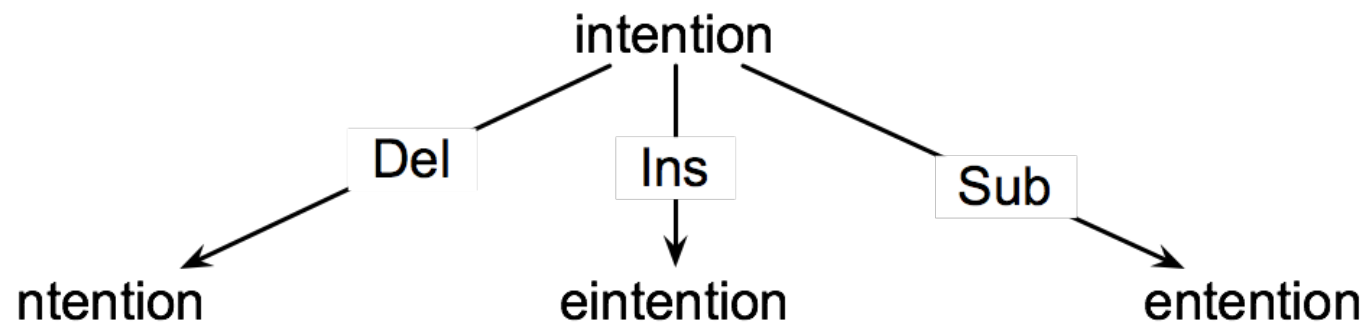
D

تجربیات بین دو رشته

پیدا کردن فاصله کمینه

تمام مسیرها عملی
و بهینه نیست

- شروع: رشته اولیه
- عملگرها: تولید، حذف، تبدیل
- هدف: رشته ثانویه
- تابع هدف: کمینه کردن هزینه‌ها

پیدا کردن فاصله کمینه ویرایشی

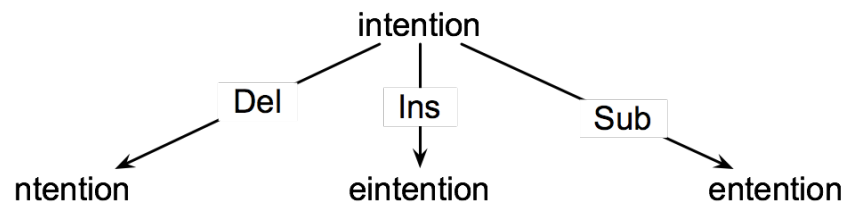
برای دو رشته

• X به طول n

• Y به طول m

را اینگونه تعریف می‌کنیم؟ $D(i, j)$

• فاصله کمینه ویرایشی $X[1..i]$ and $Y[1..j]$

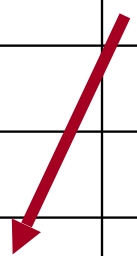
جدول فاصله کمینه

N	9									
O	8									
I	7									
T	6			X						
N	5			Z	Y					
E	4									
T	3									
N	2									
I	1	2	3	4	5	6	7	6	7	8
#	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	#	E	X	E	C	U	T	I	O	N

جدول فاصله کمینه

N	9									
O	8									
I	7									
T	6									
N	5									
E	4									
T	3									
N	2									
I	1									
#	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	#	E	X	E	C	U	T	I	O	N

$$D(i,j) = \min \begin{cases} D(i-1,j) + 1 \\ D(i,j-1) + 1 \\ D(i-1,j-1) + \begin{cases} 2; & \text{if } S_1(i) \neq S_2(j) \\ 0; & \text{if } S_1(i) = S_2(j) \end{cases} \end{cases}$$

تعريف فاصله کمينه

- Initialization

$$D(i, 0) = i$$

$$D(0, j) = j$$

- Recurrence Relation:

For each $i = 1 \dots M$

For each $j = 1 \dots N$

$$D(i, j) = \min \left\{ \begin{array}{l} D(i-1, j) + 1 \\ D(i, j-1) + 1 \\ D(i-1, j-1) + \left\{ \begin{array}{ll} 2; & \text{if } X(i) \neq Y(j) \\ 0; & \text{if } X(i) = Y(j) \end{array} \right. \end{array} \right.$$

- Termination:

$D(N, M)$ is distance

N	9	8	9	10	11	12	11	10	9	8
O	8	7	8	9	10	11	10	9	8	9
I	7	6	7	8	9	10	9	8	9	10
T	6	5	6	7	8	9	8	9	10	11
N	5	4	5	6	7	8	9	10	11	10
E	4	3	4	5	6	7	8	9	10	9
T	3	4	5	6	7	8	7	8	9	8
N	2	3	4	5	6	7	8	7	8	7
I	1	2	3	4	5	6	7	6	7	8
#	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	#	E	X	E	C	U	T	I	O	N

فاصله کمینه ویرایشی و یافتن مسیر ویرایش

n	9	↓ 8	↙↖ 9	↙↖ 10	↙↖ 11	↙↖ 12	↓ 11	↓ 10	↓ 9	↙ 8	
o	8	↓ 7	↙↖ 8	↙↖ 9	↙↖ 10	↙↖ 11	↓ 10	↓ 9	↙ 8	← 9	
i	7	↓ 6	↙↖ 7	↙↖ 8	↙↖ 9	↙↖ 10	↓ 9	↙ 8	← 9	← 10	
t	6	↓ 5	↙↖ 6	↙↖ 7	↙↖ 8	↙↖ 9	↙ 8	← 9	← 10	↙ 11	
n	5	↓ 4	↙↖ 5	↙↖ 6	↙↖ 7	↙↖ 8	↙↖ 9	↙↖ 10	↙↖ 11	↙ 10	
e	4	↙ 3	← 4	↙↖ 5	← 6	← 7	↙↖ 8	↙↖ 9	↙↖ 10	↓ 9	
t	3	↙↖ 4	↙↖ 5	↙↖ 6	↙↖ 7	↙↖ 8	↙ 7	↙↖ 8	↙↖ 9	↓ 8	
n	2	↙↖ 3	↙↖ 4	↙↖ 5	↙↖ 6	↙↖ 7	↙↖ 8	↓ 7	↙↖ 8	↙ 7	
i	1	↙↖ 2	↙↖ 3	↙↖ 4	↙↖ 5	↙↖ 6	↙↖ 7	↙ 6	← 7	← 8	
#	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
	#	e	x	e	c	u	t	i	o	n	

Adding Backtrace to Minimum Edit Distance

Base conditions:

$$D(i, 0) = i$$

$$D(0, j) = j$$

Termination:

$$D(N, M) \text{ is distance}$$

Recurrence Relation:

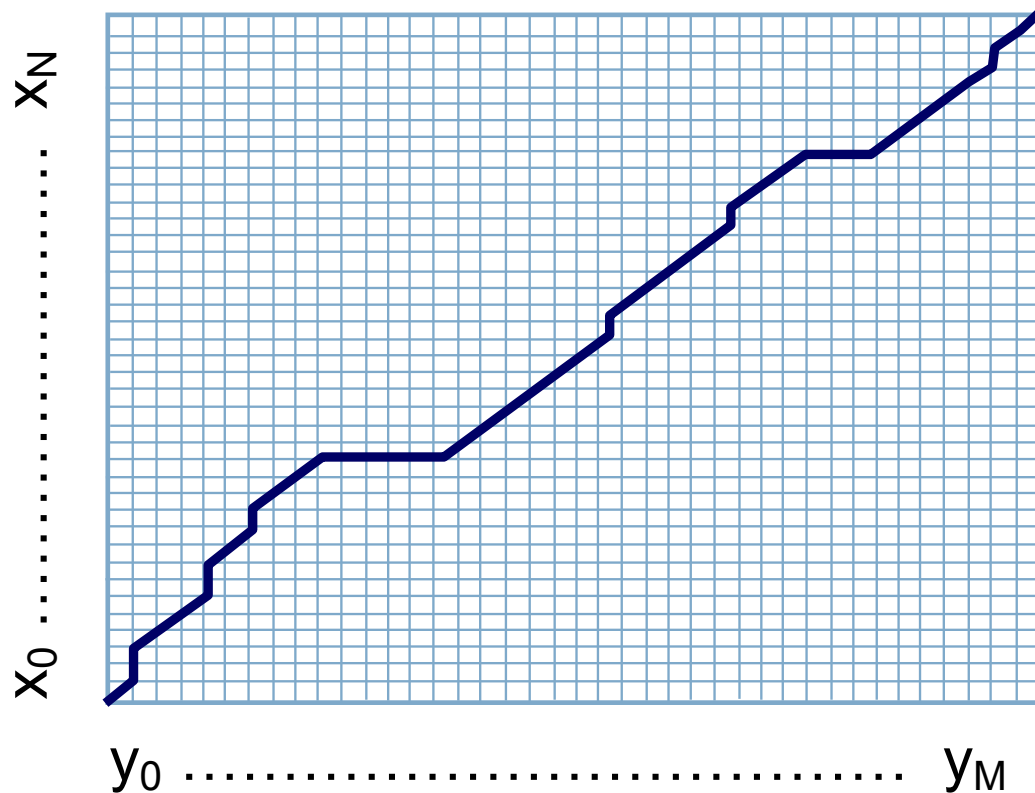
For each $i = 1 \dots M$

For each $j = 1 \dots N$

$$D(i, j) = \min \begin{cases} D(i-1, j) + 1 & \text{deletion} \\ D(i, j-1) + 1 & \text{insertion} \\ D(i-1, j-1) + \begin{cases} 2; & \text{if } X(i) \neq Y(j) \\ 0; & \text{if } X(i) = Y(j) \end{cases} & \text{substitution} \end{cases}$$

$$\text{ptr}(i, j) = \begin{cases} \text{LEFT} & \text{insertion} \\ \text{DOWN} & \text{deletion} \\ \text{DIAG} & \text{substitution} \end{cases}$$

The Distance Matrix

Every non-decreasing path
from $(0,0)$ to (M, N)

corresponds to
an alignment
of the two sequences

An optimal alignment is composed
of optimal subalignments

Performance

Time:

$O(nm)$

Space:

$O(nm)$

Backtrace

$O(n+m)$

وزن‌دهی الگوریتم شباهت رشته‌ها

Initialization:

$$D(0,0) = 0$$

$$D(i,0) = D(i-1,0) + \text{del}[x(i)]; \quad 1 < i \leq N$$

$$D(0,j) = D(0,j-1) + \text{ins}[y(j)]; \quad 1 < j \leq M$$

Recurrence Relation:

$$D(i,j) = \min \begin{cases} D(i-1,j) + \text{del}[x(i)] \\ D(i,j-1) + \text{ins}[y(j)] \\ D(i-1,j-1) + \text{sub}[x(i),y(j)] \end{cases}$$

sub[X, Y] = Substitution of X (incorrect) for Y (correct)																											
X \ Y (correct)	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	v	w	x	y	z	
a	0	0	7	1	342	0	0	2	118	0	1	0	0	3	76	0	0	1	35	9	9	0	1	0	5	0	
b	0	0	9	9	2	2	3	1	0	0	0	5	11	5	0	10	0	0	2	1	0	0	8	0	0	0	
c	6	5	0	16	0	9	5	0	0	0	1	0	7	9	1	10	2	5	39	40	1	3	7	1	1	0	
d	1	10	13	0	12	0	5	5	0	0	2	3	7	3	0	1	0	43	30	22	0	0	4	0	2	0	
e	388	0	3	11	0	2	2	0	89	0	0	3	0	5	93	0	0	14	12	6	15	0	1	0	18	0	
f	0	15	0	3	1	0	5	2	0	0	0	3	4	1	0	0	0	6	4	12	0	0	2	0	0	0	
g	4	1	11	11	9	2	0	0	0	1	1	3	0	0	2	1	3	5	13	21	0	0	1	0	3	0	
h	1	8	0	3	0	0	0	0	0	0	2	0	12	14	2	3	0	3	1	11	0	0	2	0	0	0	
i	103	0	0	0	146	0	1	0	0	0	0	6	0	0	49	0	0	0	2	1	47	0	2	1	15	0	
j	0	1	1	9	0	0	1	0	0	0	0	2	1	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	
k	1	2	8	4	1	1	2	5	0	0	0	0	5	0	2	0	0	0	6	0	0	0	4	0	0	3	
l	2	10	1	4	0	4	5	6	13	0	1	0	0	14	2	5	0	11	10	2	0	0	0	0	0	0	
m	1	3	7	8	0	2	0	6	0	0	4	4	0	180	0	6	0	0	9	15	13	3	2	2	3	0	
n	2	7	6	5	3	0	1	19	1	0	4	35	78	0	0	7	0	28	5	7	0	0	1	2	0	2	
o	91	1	1	3	116	0	0	0	25	0	2	0	0	0	0	14	0	2	4	14	39	0	0	0	18	0	
p	0	11	1	2	0	6	5	0	2	9	0	2	7	6	15	0	0	1	3	6	0	4	1	0	0	0	
q	0	0	1	0	0	0	27	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
r	0	14	0	30	12	2	2	8	2	0	5	8	4	20	1	14	0	0	12	22	4	0	0	1	0	0	
s	11	8	27	33	35	4	0	1	0	1	0	27	0	6	1	7	0	14	0	15	0	0	5	3	20	1	
t	3	4	9	42	7	5	19	5	0	1	0	14	9	5	5	6	0	11	37	0	0	2	19	0	7	6	
u	20	0	0	0	44	0	0	0	64	0	0	0	0	2	43	0	0	4	0	0	0	2	0	8	0	0	
v	0	0	7	0	0	3	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	8	3	0	0	0	0	0	0	
w	2	2	1	0	1	0	0	2	0	0	1	0	0	0	0	7	0	6	3	3	1	0	0	0	0	0	
x	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9	0	0	0	0	0	0	0	
y	0	0	2	0	15	0	1	7	15	0	0	0	2	0	6	1	0	7	36	8	5	0	0	1	0	0	
z	0	0	0	7	0	0	0	0	0	0	0	7	5	0	0	0	0	2	21	3	0	0	0	0	3	0	

زبان‌های منظم

<http://language.ml/>

عبارات منظم برای تشخیص الگو

• زبانهای منظم

سلاااااام
سلاااااااااااام
سلااااااااااااام
سلااااااااااااام

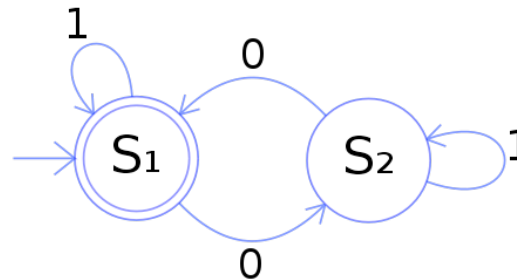
زبان منظم

• زبانهای منظم

- L is a *regular language* if and only if it is accepted by a DFA or NFA (or ϵ -NFA)

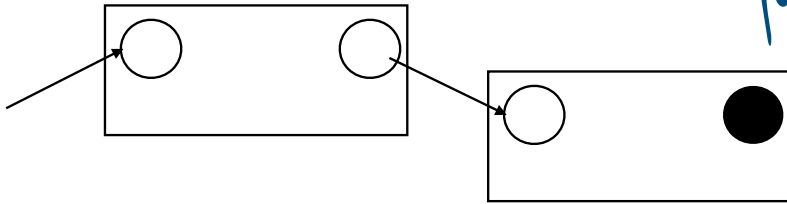
A deterministic finite automaton M is a 5-tuple, $(Q, \Sigma, \delta, q_0, F)$, consisting of

- a finite set of states Q
- a finite set of input symbols called the alphabet Σ
- a transition function $\delta : Q \times \Sigma \rightarrow Q$
- an initial or start state
- a set of accept states

- Regular languages can be specified without automata, but with *regular expressions*

عملگرهای یک زبان منظم

- ▶ Union: The union of two languages L and $M \rightarrow L \cup M$
- ▶ Dot: The concatenation of two languages L and $M \rightarrow L \cdot M$ (similar to Cartesian product $L \times M$)
- ▶ Star: The closure of a language, L^* , is defined as $L^0 \cup L^1 \cup L^2 \cup L^3 \cup \dots$, where $L^0 = \{\epsilon\}$ and $L^1 = L$

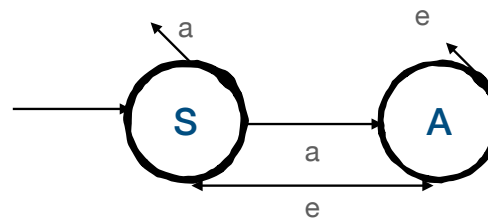
• زبانهای منظم

گرامر زبان منظم

• زبانهای منظم

گرامر خطی از راست برای زبان $L(N, \Sigma, P, S)$

1. $S \rightarrow a$
2. $S \rightarrow aA$
3. $S \rightarrow A$
4. $A \rightarrow \varepsilon$
5. $A \rightarrow S$

عبارات منظم – Disjunctions

• زبانهای منظم

Pattern	Matches
<code>[wW]oodchuck</code>	Woodchuck, woodchuck
<code>[1234567890]</code>	Any digit

Pattern	Matches	
<code>[A-Z]</code>	An upper case letter	<u>D</u> renched Blossoms
<code>[a-z]</code>	A lower case letter	<u>m</u> y beans were impatient
<code>[0-9]</code>	A single digit	Chapter <u>1</u> : Down the Rabbit Hole

عبارات منظم - $.*?+$

Pattern	Matches	
$colou?r$	Optional previous char	<u>color</u> <u>colour</u>
$oo*h!$	0 or more of previous char	<u>oh!</u> <u>ooh!</u> <u>oooh!</u> <u>ooooh!</u>
$o+h!$	1 or more of previous char	<u>oh!</u> <u>ooh!</u> <u>oooh!</u> <u>ooooh!</u>
$o\{5,10\}h!$	5-10 of prev. char	
$baa+$		<u>baa</u> <u>baaa</u> <u>baaaa</u> <u>baaaaa</u>
$beg.n$		<u>begin</u> <u>begun</u> <u>begun</u> <u>beg3n</u>

عبارات منظم - مرزها

- زبانهای منظم

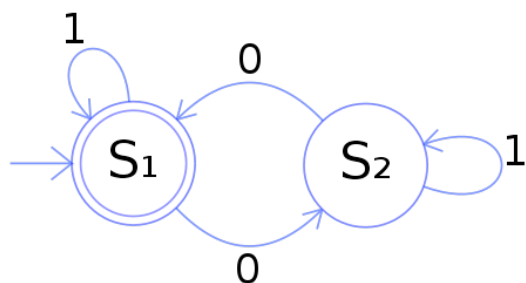
RE	Match
^	start of line
\$	end of line
\b	word boundary
\B	non-word boundary

عبارات منظم – اعداد و حروف

• زبانهای منظم

RE	Expansion	Match	First Matches
\d	[0-9]	any digit	Party_of_5
\D	[^0-9]	any non-digit	Blue_moon
\w	[a-zA-Z0-9_]	any alphanumeric/underscore	Daiyu
\W	[^\w]	a non-alphanumeric	!!!!
\s	[\r\t\n\f]	whitespace (space, tab)	
\S	[^\s]	Non-whitespace	in_Concord

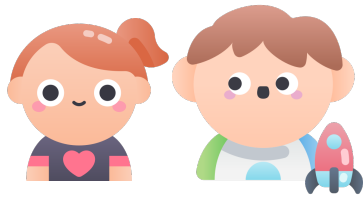
زبانهای منظم — نمایشهای معادل

$$(1|(01^*0))^*$$

یادگیری واژگان و زبان

- در دو سالگی به طور میانگین هر دو ساعت یک کلمه
- گاهی از یک کاربرد یاد می گیرند.
- تعمیم بیش از حد: سوزیدم

- یک بزرگسال ۶۰۰۰۰ کلمه

– یک بزرگسال تحصیل کرده – ۱۲۰ هزار

حیوانات هم می توانند تطابق کلمه را یاد بگیرند.

یادگیری زبان

THIS IS A WUG.

NOW THERE IS ANOTHER ONE.

THERE ARE TWO OF THEM.

THERE ARE TWO _____?

• کودکان ۴-۷ ساله

- مدل زبانی
- انواع مدل زبانی
- مدل‌های زبانی n-gram
- ارزیابی
- هموار کردن
- مدل‌های زبانی شبکه عصبی

یادگیری زبان

- حفظ کردن واژه‌هاست یا قاعده؟
- رفتار
- بدرفتار – خوش رفتار
- بدرفتاری کردن / خوش رفتاری کردن

مدل زبانی

- کلمات محدود Σ
- جملات نامحدود Σ^*
- آیا تمام جملات ممکن با این الفبا و کلمات تولید می شوند؟

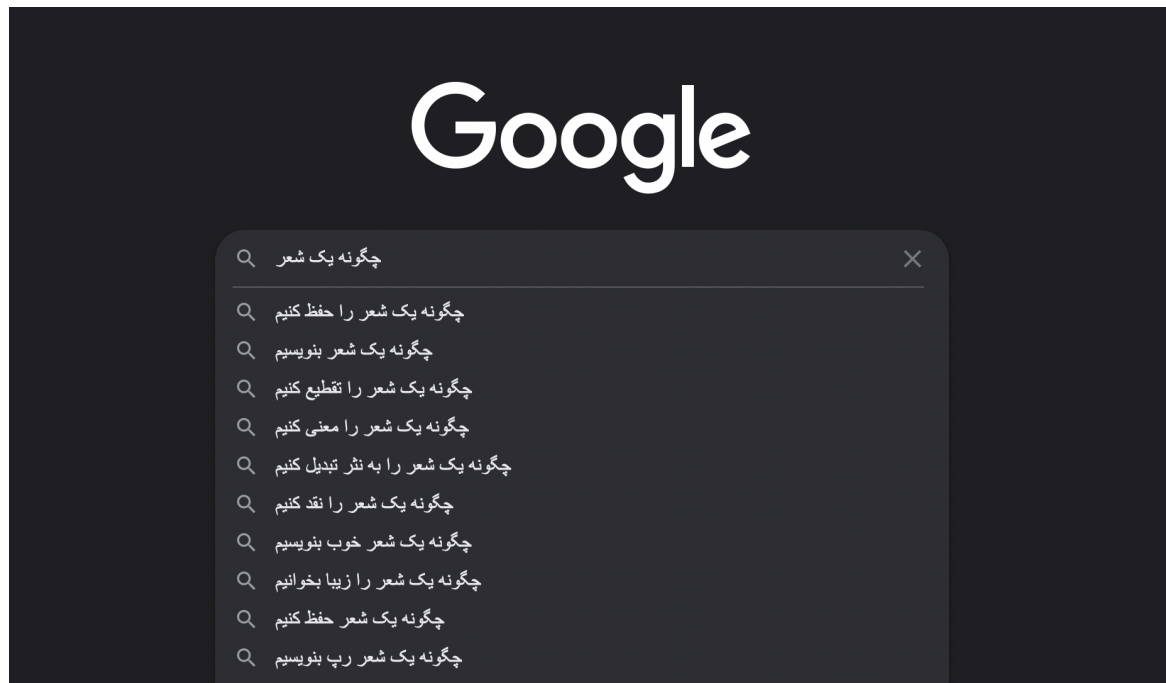
$$p(\text{start}, w_1, w_2, \dots, w_n, \text{stop})$$

- مدل زبانی
- انواع مدل زبانی
- مدل‌های زبانی **n-gram**
- ارزیابی
- هموار کردن
- مدل‌های زبانی شبکه عصبی

$p(\text{start}, w_1, w_2, \dots, w_n, \text{stop})$

کاربردها

- تکمیل خودکار

- مدل زبانی
- انواع مدل زبانی
- مدل‌های زبانی n-gram
- ارزیابی
- هموار کردن
- مدل‌های زبانی شبکه عصبی

کاربردها

$p(\text{start}, w_1, w_2, \dots, w_n, \text{stop})$

• OCR (تبدیل متن تصویری به متن دیجیتایز شده)

• چو در دهند ندای شفاعت کبری

• چو دردمند ندای شفاعت کبری

• مدل زبانی

• انواع مدل زبانی

• مدل‌های زبانی n-gram

• ارزیابی

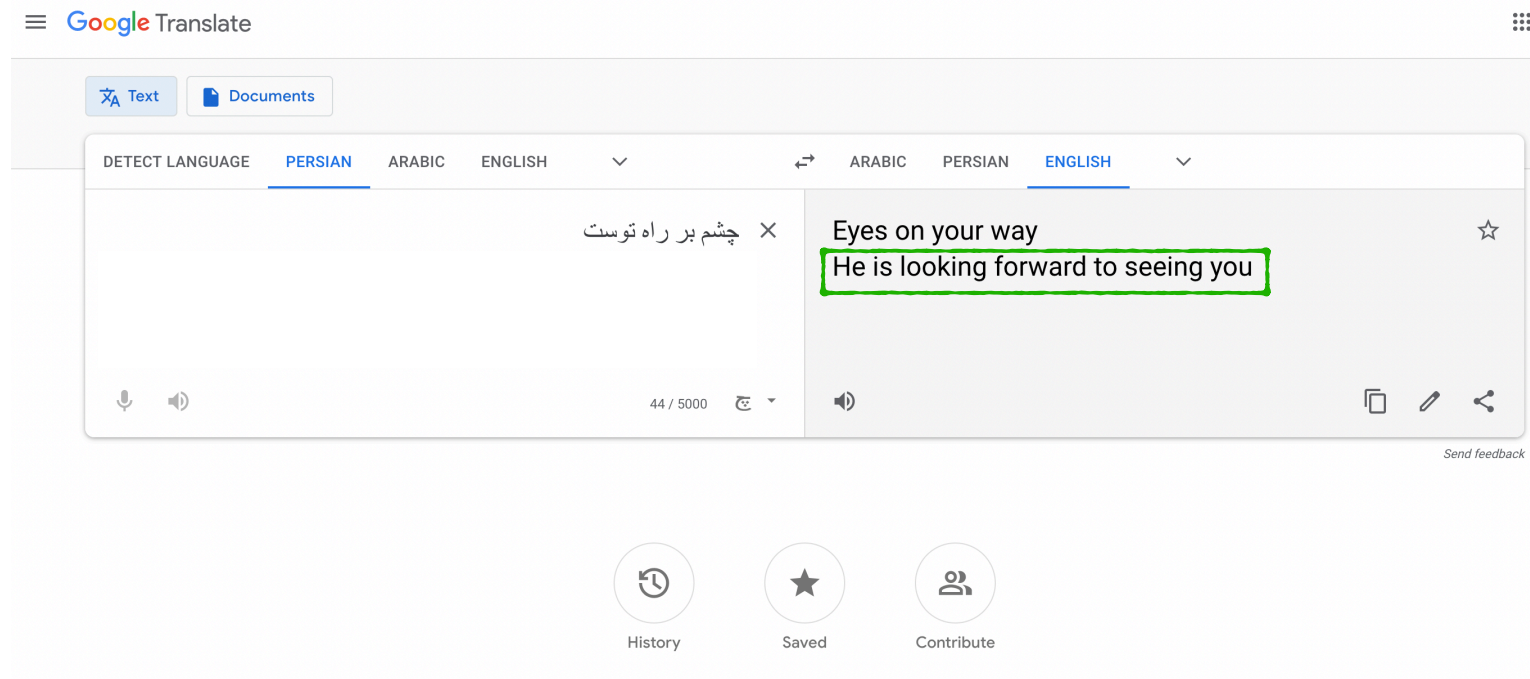
• هموار کردن

• مدل‌های زبانی شبکه عصبی

$p(\text{start}, w_1, w_2, \dots, w_n, \text{stop})$

کاربردها

• ترجمه ماشینی

- مدل زبانی
- انواع مدل زبانی
- مدل‌های زبانی n-gram
- ارزیابی
- هموار کردن
- مدل‌های زبانی شبکه عصبی